

Nauka bez centrum? Opór przeciw dominacji centrum an akademickich peryferiach

Słowa kluczowe: analiza systemów-światów, centrum i peryferia nauki, infrapolityka, Immanuel Wallerstein, James C. Scott, opór, wyobrażona geografia

Niniejsza rozprawa doktorska jest filozoficzną rekonstrukcją specyfiki akademickiego oporu przeciw dominacji akademickiego centrum na peryferiach systemów produkcji wiedzy. W pięciu kolejnych rozdziałach rozwinięta zostaje metodologiczna perspektywa badania nauki za pomocą analizy systemów-światów. Nowatorstwo rozprawy wynika z reinterpretacji analizy systemów-światów w sposób pozwalający skupić się na strategiach oporu, a nie na mechanizmach geopolitycznej dominacji. Dokonane w tej pracy badanie konkretnych historycznych przykładów akademickiego oporu pozwoliło na zaproponowanie i rozwinięcie pojęć „wyobrażonej antysystemowej geografii” i „infrapolitycznego teoretyzowania”.

Pierwsze dwa rozdziały rozprawy omawiają analizę systemów-światów i jej zastosowania do badania nauki. Pierwszy z nich omawia rolę odgrywaną przez refleksję nad nauką w pracach Immanuela Wallersteina. Następnie w rozdziale zaprezentowane zostają różnorodne konceptualizacje centrum i peryferii nauki oraz ich krytyki. Rozdział ten uwypukla fakt niedostatecznej uwagi poświęconej w dotychczasowych dyskusjach problemowi oporu. Drugi rozdział formułuje zasady badania skupionego na akademickim oporze. Kolejno omówione zostają w nim ograniczenia pojęcia ruchów antysystemowych rozwijanego przez Wallersteina. Rozdział rozwija propozycje obecne w najnowszych badaniach prowadzonych z perspektywy systemów-światów, wskazując, że analizy Wallersteina powinny być uzupełnione przez analizy codziennego oporu, który można lepiej uchwycić za pomocą pojęcia infrapolityki zaproponowanego przez Jamesa C. Scotta.

W rozdziale trzecim rozważania te zostają połączone z refleksją nad czterema sposobami opisu regionu Europy Wschodniej. Pierwszy posługuje się podobnym zestawem środków, co dyskurs orientalizmu. Drugi spogląda na Europę Wschodnią i ZSRR przez pryzmat pojęcia totalitaryzmu. Oba sposoby mogą współtworzyć obraz regionu biernego i poddanego działaniu odgórnie ustanawianej władzy. Przeciwstawiony im zostaje opis Europy Wschodniej jako Solidarnego Drugiego Świata oraz jako imperium peryferii. Te dwa spojrzenia mogą się wzajemnie uzupełniać, ale ich zaletą jest umożliwienie dostrzegania potencjału działania na rzecz międzynarodowej solidarności i walki z lokalnym imperializmem.

W rozdziale czwartym przedstawiony zostaje historyczny przypadek socjalistycznego studenckiego czasopisma „Po prostu”, a konkretniej jego wydań z lat 1947-1953. Rekonstrukcja wyobrażonej geografii budowanej w tym okresie na łamach czasopisma pozwoliła rozwinąć w rozprawie koncepcję antysystemowej wyobrażonej geografii. Rozdział ukazuje, że również w kontekście akademickim w Polsce wyobrażono sobie ponadnarodowe ruchy społeczne zdolne do podważania istnienia kapitalistycznego systemu-świata.

Rozdział piąty analizuje opór naukowców wobec peryferyjnej pozycji polskiej nauki w latach 1946-1956. Analizie poddane zostają dyskusje o wolności akademickiej, które toczyły się pomiędzy zwolennikami liberalnego i socjalistycznego rozumienia tej wolności. Pogłębiona zostaje również analiza prac Kazimierza Ajdukiewicza i Stanisława Ossowskiego – kluczowych

teoretyków akademickiej niezależności w tym okresie. Pozwoliło to na wypracowanie inspirowanego pracami Scotta pojęcia infracolitycznego teoretyzowania. Pozwala ono na uchwycenie strategii oporu prowadzonego przez polskich uczonych, którzy krytykowali zależność polskiej nauki od ZSRR, ale w swoich tekstach abstrahowali od konkretnych jej przejawów.

Podsumowanie pracy skupia się na opisie napięcia pomiędzy „antysystemową wyobrażoną geografią”, a „infracolitycznym teoretyzowaniem”. Teorie tworzone w sposób infracolityczny abstrahują często od opisu konkretnych geopolitycznych zagadnień, więc mogą marginalizować zadanie budowania antysystemowej wyobraźni. Cała praca pokazuje jednak, że pogłębiona refleksja nad różnorodnymi strategiami akademickiego oporu, pozwala również współcześnie poszukiwać ich synergii, zamiast wzajemnego wykluczania.